

VZPOSTAVITEV RAZMERIJ MED GOVOROM IN BRANJEM, RECITACIJO IN IGRANJEM

Hotimir Tivadar

Filozofska fakulteta, Ljubljana

UDK 808:81'42

Nejasna razmerja med gledališkim in javnim govornim nastopanjem (retoriko) govorno interpretacijo prepuščajo načeloma improvizaciji in stiliziranemu (zasebnemu) govoru. V prispevku bomo opredelili razliko med govorom in govorno »igro«, ki jo medijski govorniki kot »javni modeli« vnašajo v javni govor. Veliko vlogo v sodobnem javnem govoru pa ima tudi navezanost govornega besedila na pisno predlogo.

slovenski jezik, govorni jezik, medijski govor, retorika, interpretacija govornih besedil

In principle, the unclear relationship between theatre appearances and public speaking (rhetoric) leave spoken interpretation to improvisation and stylised (private) speech. In this paper we define the difference between speech and »speaking performance« which the media speakers as »public models« bring to public speaking. A major role in modern public speaking is also played by relationship of the spoken text to its written basis.

Slovene language, spoken language, media speech, rhetoric, interpretation of spoken texts

1 Med branjem in govorom

Govor je največji izdajalec govornega razpoloženja in mišljenja (Škarić 1988: 23). Prvi vtis pogosto naredimo z izbranim govorom.¹ S tehnološkim napredkom in hitrim tempom življenja (hitre in strnjene informacije v govorni in pisni obliki, čemur sledi tudi medijska politika) se spreminja tudi javni govor. V večini kontaktnih oddaj v elektronskih medijih – intervjuji, izjave v živo, soočenja na radiu in televiziji – se uveljavlja t. i. spontan govor, ki pa včasih samo daje vtis nepripravljenosti. Z večjo svobodo medijev v devetdesetih letih 20. stoletja – kar se je sicer začelo že leta 1972 z Valom 202 – se je normativno sproščal tudi govorni izraz, ki ni bil več pod takšnim jezikovnim lektorskim nadzorom (Tivadar 2003).

2 Recitacija in igra

V medijih in tudi v splošnih družbenih odnosih je v sodobnem času pogosto nemožno razločiti med javnostjo in zasebnostjo, kar je v mnogih medijih celo spodbujano (npr. različni resničnostni šovi Big Brother, Bar, Slovenija ima talent). Poleg tega mnogi opozarjajo na nujnost ločevanja javnega in zasebnega (npr. Mihelj (2011) v kolumni časopisa *Dnevnik*). In potem lahko dobimo občutek, da je nepomembno, kako govorimo in kaj govorimo. Pomembno je, da govorimo naravno, spontano, zasebno, »klepetno«!

Klepetnost spodbujajo voditelji npr. večernih poročil, ki zadovoljno kramljajo in obenem komentirajo (a manj uradno, pravzaprav zasebno). V sedanjih slovenskih informativnih oddajah, predvsem na komercialnih

¹ Izbran govor načeloma pomeni knjižni govor in njegovo prestižnost. Danes se srečujemo z mnogimi »izbori« govora v medijih, katerih namen je pritegniti gledalca in poslušalca – to pomeni tudi rabo narečja v javnem govoru, npr. v različnih zabavnih oddajah.

televizijah, je »prijateljsko kramljanje« povsem običajno tudi v informativnem programu, ko prehajajo od zahtevnejših tem k lahkotnejšim (npr. od informativnih novic 24 ur k Športu ali »rumeni« družbeni kroniki POP IN). Med glavnima voditeljema in/ali voditeljem oz. urednikom bolj sproščene rubrike je neko zasebno-javno vzdušje (isti tip večernih novic imajo tudi druge televizije ameriškega podjetja CMC v Srednji Evropi: TV Nova na Češkem, Slovaškem in Hrvaškem, vendar moramo opozoriti, da je predvsem na Hrvaškem vpliv te komercialne televizije bistveno manjši). Na nacionalni televiziji je zadovoljno kramljanje opazno le na koncu, tik pred zaključkom TV-Dnevnika pri napovedniku Odmevov. S tem se vzpostavlja navidezno neformalen in prijetno domač vtis.

Ob tem moramo opozoriti, da so voditelji pomembne osebnosti; s slušno-vidnega (audio-vizualnega) vidika so za gledalce neke vrste vzor, model (Luthar 1998: 24). Zato njihov način govora posnemajo tudi drugi govorci (novinarji in tudi poslušalci, gledalci). Voditelj večernih novic in spremljajočih »rubrik« v studiu (večernega televizijskega dnevnika, ki je tudi najbolj gledan del programa) načeloma ne govori spontano, ampak se mora za svoj javni nastop pripraviti in ob pomoči »TV-bobna« bere. Voditelj torej bere, z gledanjem v kamero in oči vsakega gledalca pa daje vtis zaupanja in verodostojnosti, tudi simpatičnosti. S tem pravzaprav prestopa mejo objektivnega in delno prestopa mejo igranega govora. Glede na velikost črk in razbitost besedila na »bobnu« se mora dejansko odmakniti od pisnega besedila in ga interpretirati glede na vsebino in govorjenost.

2.1 Voditelj kot recitator/bralac ali igralec

Recitiranje (oz. deklamiranje) Škariću (2003: 21) pomeni »interpretativno govorjenje pesniških, proznih in govorniških, načeloma nelastnih, besedil, pred širšim zborom«. Avtor je v tem primeru interpret govorjenega besedila. Recitiranje se prav tako bistveno

razlikuje od igranja, ki ni del retorike, saj govornik govori v svojem imenu, medtem ko se igralec preobrazi v drug lik. Ali TV-voditelj govori »v svojem imenu« in je prepričan v novice, ki jih podaja (prepričanost je namreč osnova vsakega govorniškega nastopa), je v sedanjem profitno (reklamno) vodenem svetu le retorično vprašanje, ki bi zahtevalo odgovor v smislu objektivnosti in preverjenosti informacij.

V slovenskem jezikoslovju in šolstvu je bila v preteklosti izpostavljena navezanost različnih vrst govornih interpretacij na pisni jezik. Poudarjeno je bilo razlikovanje govornih besedil na podlagi »slušnih uresničevanj/obnovitev« po stopnji pomnjenja besedila (Toporišič 2004: 707), kar je bilo posredno sprejeto tudi v šolstvu (Toporišič 1971: 72–76). Pri Toporišičevih načelih je vidna izrazito slovnična obravnava, kar je bilo aktualno v sedemdesetih, strukturalističnih, letih 20. stoletja. Toporišič v svoji slovnici (2004: 704–715) deli slušne uresničitve na naslednje tri kategorije:

- Branje – govorec zapisano besedo neposredno pretvarja v govorjeno.
- Recitiranje – »uresničevalec« se skoraj v vsem opira na svoj spomin, ima pa še zmeraj možnost, da si pomaga tudi z zapisom besedila.
- Deklamiranje – besedilo (pesem) dobesedno »slušno uresničujemo« iz svojega spomina (kadar gre za prozna ali dramska dela, imamo dobesedno slušno oživljanje besedila za govorjenje na pamet).

Toporišič (2004: 707) opozarja, da »vsem vrstam slušne reprodukcije besedil grozi nevarnost, da obnavljavec ostaja nekako samo pri površinski, izrazni strani besedila, pomenko in doživljajsko stran besedila pa zanemarja in zato začne drdrati, namesto da bi govoril doživeto, tj. tako, kot da gre za njega samega.«

Razvidno je torej razlikovanje med Škarićevo in Toporišičevo definicijo recitiranja oz. deklamiranja, saj Toporišič t. i. slušne

obnovitve pojmuje kot enotno govorno dejanje ne glede na stilno vrednost besedila. Besedila se po Toporišiču med seboj razlikujejo le glede na (po)vezanost z njegovo pisno izrazno podobo, koliko si nekdo neko besedilo zapomni in glede na pisno predlogo interpretira (Toporišič 2004: 695–794; tudi ostali deli poglavja Sporočanje v *Slovenski slovnici* se ukvarjajo predvsem z odnosom med pisnim in govornim jezikom, zelo malo pa z vsebinsko in tematsko ter namensko različnostjo besedil). Kot igralski del slušne obnovitve besedila Toporišič (2004: 707) opredeljuje »govorno posnemanje (oponašanje)«, kjer opozori predvsem na regionalno različnost igranega govora. Recitacijo in deklamacijo uveljavlja tudi v svojem učbeniku *Slovenski jezik in sporočanje 1* (1997), kjer prav tako ne opredeli natančno, ali s tem misli književno ali neknjiževno govorno interpretacijo.

Sodobna jezikoslovna teorija se je od tega pojmovanja oddaljila in z uveljavljanjem termina govorni nastop že v osnovni šoli naredila velik korak k sodobnemu govornemu ustvarjanju. Nedokončano pa ostaja razmerje med književno in neknjiževno govorno interpretacijo, še posebej, če sodimo po prej omenjenih Toporišičevih opredelitvah različnih vrst govorne interpretacije (Toporišič 1992, 1997, 2004). Ob kontrastivni analizi problema govorne interpretacije v monografiji K. Podbevšek (2006: 49) lahko zaključimo, da je recitacija vezana predvsem na na pamet naučeno govorno interpretacijo literarnega besedila. Govorna interpretacija v literarnem smislu pa je namenjena boljšemu doživljanju in razlagi literarnih del, kar se zrcali tudi v postopnosti branja tako učitelja kot dijaka in je pomemben del književne didaktike (Krakar Vogel 2004: 88–89; Podbevšek 2006: 56–60).

Nezaključen ostaja problem opredelitve sodobne voditeljske neliterarne interpretacije oz. branja informativnih oddaj. Ali gre tukaj še vedno za branje ali že za govor in interpretacijo neumetnostnih besedil?

2.2 Govorjena in zapisana besedila

Vezanost na pisno podobo jezika je v sodobnem govornem medijskem prostoru še vedno prisotna. Pri tem je treba poudariti, da je bil slovenski knjižni govor dejansko utemeljevan preko branja, in to celo branja po črki (Novice 1861: 198–199, 251–252, 386; Novice 1862: 132). Vendar branje po črki ni vodilo sodobnega govora in njegovega raziskovanja. Toporišičeva delitev in razmišljanja o pisnih in govornih besedilih so bila sicer v veliki meri namenjena prilagoditvi slovenskega (knjižnega) govora pisnemu prenosniku, kar je tudi težava še vedno aktualnega slovarja in pravopisa (Bajec idr. 1970; Toporišič 2001). Toda knjižni govor in pravorečje morata biti vsaj enakovredna obravnavi pisnega jezika, sploh če upoštevamo ontološko primarnost govora nasproti pisnemu jeziku (Tivadar 2008). Usmerjenost k samostojnemu govornemu nastopu, poslušanju in tvorjenju že upoštevajo novi učbeniki za osnovno šolo (Kranjc 2003a, 2003b; Vogel 2004a, 2004b). Glede na skromno količino preverjanja govora na maturi, ki je utemeljena na pisnem preverjanju tako umetnostnega (esej) kot neumetnostnega besedila (izpitni poli 1 in 2), se pouk govora in fonetike v srednjih šolah temu primerno zmanjša.

Svet, ki ga dejansko živimo, je svet govorne komunikacije. Tudi vpliv medijev je zelo velik. Vsak je pogosto postavljen v vlogo govorca in prav zaradi tega je treba v srednjih šolah nadgraditi znanje iz osnovne šole in ga tudi ustrezno poimenovati. Večji del pouka slovenščine bi moral biti namenjen govornemu jeziku in govoru, tako teoretično kot praktično. Smiselno bi bilo npr. »debatnost« razvijati predvsem v okviru slovenskega jezika, v katerem in s katerim živimo. To bi se dalo smiselno povezati tako s pisanjem neumetnostnih besedil kot tudi interpretacijo literarnih besedil, kar v sedanjih učbenikih in učnih načrtih ni prisotno v zadostni meri (manjka predvsem praktičnih govornih vaj), predvsem pa ni dovolj izpostavljeno pri samem pouku (nujnost

govornega nastopanja tudi v srednjih šolah in na zahtevnejši ravni).

3 Medijski govor med igranostjo in pisnostjo

Na radiu se je z željo po naravnem govoru, ki se v marsičem razlikuje od lektoriranega spikerskega govora, razvil izraz *govorno branje* (Pirc 2005).² To je vsekakor zanimiv termin, ki opredeljuje predvsem način branja, ne pa tudi avtorja, kot je mogoče razbrati iz besedne zveze »(ne)lastne zapisane misli«, ki jo uporablja urednica Radia Slovenija Tatjana Pirc (2005: 153–159). Termin izraža predvsem namen govorca ustvariti naravno, prepričljivo, privlačno branje. Tudi branje na televiziji in drugih javnih prireditvah je postalo še bolj razširjeno s preprosto rabo tehničnih pripomočkov (prozorni LCD-ekrani, »boben«, dlančniki itn.), ki omogočajo posredovanje zapisanega besedila in obenem prepričljivo gledanje v kamero. Na radiu in televiziji ter tudi drugih spletnih govornih sporočilih je postala primarnost in naravnost zelo pomemben dejavnik, kar je glede na naravo govora povsem razumljivo. Zato se tip *igranega (naravnega) branja* (govorno branje po Pirc 2005) samo še dodatno razvija, še posebej pri besedilih, ki so zapisana in imajo uradni (informativni) pomen. Tipičen primer tovrstnega branja in gledanja v kamero je voditelj osrednjih informativnih oddaj, ki želi z mimiko in nejezikovnimi sredstvi sporočiti narediti »živo« in se tako odmakniti od pisnega jezika, čeprav je vse do potankosti zapisano. Namen igranja *naravnega govora* je biti

blizu poslušalstvu-gledalstvu, tudi fizično, npr. z umestitvijo radijske postaje v središče mesta, ali vsebinsko, npr. aktualne lokalne teme na lokalnih radijskih postajah, ki so tudi jezikovno blizu lokalnim poslušalcem (Pirc 2005: 153–159).³ Velik delež javnega govora se je spremenil v povsem igrani govor, kjer sta v ospredju situacija in komika, ki pa že po vsebini zahtevata nekodificirano obliko jezika, torej pogovorni in izrazito stiliziran, zaznamovan jezik (npr. vodenje prireditve Viktorji od leta 2005, kjer so od igralcev – B. Emeršič, J. Zrnec – prešli celo na stand-up komike – T. Toš, L. Čirovič in B. Gorenc – Pižama).

3.1 Delitev besedil glede na pisnost

Govor je primarna človekova dejavnost, na katero načeloma ne vpliva že pripravljeno besedilo. Govorjeno besedilo je spontano, govorec se sproti odziva na naslovnik, se popravlja in dopolnjuje; običajni so le sprotni popravki, saj bi naknadno popravljanje, še posebej na več mestih, naredilo besedilo nepregledno. Pri govoru je pogosto tudi ponavljanje, skačemo s teme na temo, misli ostajajo tudi nedokončane. Govorjeno besedilo do neke mere dopušča ali celo zahteva ponovitve, ki služijo le boljšemu pomnjenju (Bešter idr. 2003: 76). Če je konec 20. stoletja še deloma veljalo, da doseg govornih besed ni ravno velik in naj bi se neznatno povečal z jakostjo govornega do stopnje vpitja (Toporišič 2004: 704–705), pri čemer njegove razsežnosti ne morejo posebej povečati niti zvočniki, se je v sedanjosti z enostavnim snemanjem in prenašanjem zvoka v različne

² Trend naravnosti in živosti se je pravzaprav začel z oddajanjem v živo – na Slovenskem se je to zgodilo s pojavom radijske oddaje Val 202, ki je kasneje prerasla celo v samostojen radijski program (Tivadar 2008).

³ Tovrstno gledanje po množici in dajanje vtisa govornega na pamet je prisotno tudi pri nekaterih politikih predvsem v tujini, čeprav se to zdaj pojavlja tudi na različnih proslavah v Sloveniji (npr. govor nekdanjega predsednika vlade Janeza Janše na proslavah, kjer je bil ob pozornem gledanju med rožami viden tudi LCD-monitor – vprašanje postavitve kamer!). Večina gledalcev ne posumi, da voditelj ob občasnem gledanju v liste ne govori na pamet – vprašanje manipulacije. Psihološko težko dokazljiva pa je prepričljivost tovrstnih besedil, saj je lahko preveč tekoče »govorjeno« besedilo tudi manj prepričljivo, kar do neke mere dokazuje prav premik določenega radijskega programa v živ, nebran govor že v sedemdesetih letih 20. stoletja – vprašanje prepričljivosti.

prostore in čas spremenil odnos do govorne jezika. Smiselno je razmišljati o vezanosti govora na določeno predlogo. V zadnjem času se je govorno dejanje spremenilo; s pomočjo zelo enostavno uporabljenih tehnoloških pripomočkov lahko namreč govor prilagajamo glede na pripravljeno pisno predlogo. S tem pa prihaja v ospredje tudi knjižni jezik in njegova različnost. Govor postaja vse bolj prepleten s pisno podobo jezika. Knjižnost se vrača k svojemu izvoru, tj. govoru, vendar v obratnem zaporedju; pisnost se dejansko vpleta v naravni proces govora, kjer ni več navezanosti na papir in pisni jezik, ampak gre za interaktivni in nenehno spreminjajoči se odnos. Primarni (pogovorni) jezikovni kod pa postaja v bistvu manj spontan, bolj kontroliran.

Glede na pripravljeno predlogo lahko delimo besedila na pet osnovnih načinov (stopenj) govora, ki zahtevajo različno obvladanje (védenje in znanje) knjižnega govora (Tivadar 1998: 55, 2004: 444):

a) Branje (1) in polbranje (2) – oba načina govorne interpretacije sta vezana na zapisani jezikovni kod in zahtevata osnovno poznavanje pravorečja. Kakšno (tudi pravorečno) nejasnost si je možno zapisati oz. jo vnaprej premisliti. Govorec se mora zavedati tudi prednosti in značilnosti govora, ne pa, da samo mehanično prenaša pisno besedilo v slušni prenosnik.

S stališča radia je tipičen primer branja napovedovalec (poklicni govorec, t. i. spiker), npr. pri Dogodkih in odmevih ter Drugi jutranji kroniki na Radiu Slovenija. H kategoriji branja bi lahko dodali še podkategorijo **branja novic in drugih novinarskih prispevkov**, kjer je predvsem hitrost govora bistveno višja, spodbujena tudi z glasbo in drugimi zvočnimi dodatki. T. i. polbranje je prisotno pri radijskih voditeljih, tj. povezovalcih oddaj s pripravljenim besedilom, napovedovalcih (povezovalcih) določenih prireditev, govorcih

v parlamentu in npr. pri odgovorih vlade na vnaprej postavljena vprašanja v parlamentu.

b) Govor na podlagi opornih točk (3) in prosti govor brez zapisa, a z miselno pripravo (4) – ti kategoriji že spadata med nebrani govor, ki ni več neposredno povezan s pisno predlogo. Tak govor zahteva aktivno usvojitev pravorečne norme. Prisoten je zlasti na televiziji, pri oddajah v studiih brez »pisarniških miz« in »bobnov« (npr. Omizje, Polnočni klub, Tarča, Odmevi). Omeniti moramo tudi zabavne oddaje s svojimi voditelji (npr. Spet doma, Res je, Pri Jožovcu, Na zdravje), ki so pripravljene z generalko, celovito vajo pred snemanjem v živo.⁴ Ta načina govora sta značilna še za parlamentarni govor, kjer je tudi precej branja oz. polbranja; v debati in pri odgovorih na določena vprašanja (replikah) na parlamentarnem zasedanju pa je možna le kratka miselna priprava oz. priprava po opornih točkah.

Pri tovrstnem govoru je tudi več narečne zaznamovanosti govorcev, prav tako je raba besed manj predvidena (poleg dialektalnih besed so prisotne še različne pogovorne oblike, fonetične posebnosti, npr. redukcija samoglasnikov, narečna intonacija).

c) Popolnoma prosti govor je aktualen in pogost zaradi znane težnje sodobnega žurnalizma, da novinar zahteva in dobi izjavo o določeni aktualni temi takoj, »na prvo«, pojavlja pa se tudi v različnih diskusijah. Vsekakor obstaja nekakšna miselna priprava (četudi le nekajsekundna), vendar v teh primerih ne moremo govoriti o pripravljenem govoru. Npr. politik na tiskovni konferenci, ko ni vnaprej pripravljenih vprašanj in tem, tudi v različnih kontaktnih oddajah poslušalci ali gledalci (torej neprofesionalni govorniki) govorijo prosto in pogosto uporabljajo narečje, celo vulgarizme (npr. radijska oddaja Izjava tedna). Tudi profesionalni govorniki se pri takem govoru manj strogo držijo knjižne norme, pri neprofesionalcih pa je zelo prisotna

⁴ Po besedah producentke oddaje Res je Natalije Gorščak so bili celo »štosi« in t. i. presenečenja pripravljene na vaji, da so potem izpadli naravno in sproščeno.

narečnost, pogovornost. Pri radijskih postajah, predvsem zasebnih, je kontaktnih oddaj več, pogosto je t. i. kramljanje: npr. jutranji in dopoldanski program ter nočni program, ko se ob poslušanju glasbe pogovarjajo o lahkotnejših temah. V ta govor sodijo tudi različni intervjuji, npr. Nedeljski gost (Radio Slovenija) in Nedeljska kuhinja (regionalni Murski val). Na televiziji se prosti govor pojavlja občasno v raznih omiznih oddajah, katerih skupna točka je sproščeno vzdušje in privlačnost, zato je tudi nekaj improvizacije, npr. Polnočni klub in Spet doma (TV Slovenija). Tovrstni govor zahteva popolnoma avtomatizirano govorno (govornotehnično in pravorečno) znanje.

4 Sklepne misli

Medijski govor, ki zrcali govorno tendenco nekega jezika, (p)ostaja vezan na pisni jezik. Glede na povedano lahko ugotovimo, da je prav igranje branja tista značilnost, ki se posebej razvija s sodobnimi elektronskimi napravami: običajni gledalci in poslušalci pogosto ne vedo, ali je določeno besedilo brano ali ne. Določene značilnosti branega govora je sicer mogoče slušno zaslediti na podlagi stavčne intonacije (enakomerno padanje oz. naraščanje tona in jakosti), poudarkov (praviloma le najpomembnejše besede), enakomerne hitrosti branja (manj je premorov kot pri nebranjem govoru) in povsem tekočega govora. Ali je taka »igrana« interpretacija, kot jo slišimo vsak dan na raznih medijskih postajah, bolj prepričljiva, za večino medijskih urednikov sploh ni vprašanje; tudi pri govoru želijo večinoma samo »višje, hitreje, dalje«. Ali je ta agresivni princip tudi bolj učinkovit, pa je vprašanje za naslednja razpravljanja. Mnoge stvari se namreč dajo izmeriti in niso prepuščene le občutku. In zato mora biti tudi »recitacija« del obravnave neumetnostnih besedil, torej govorništva. Prav tako morajo biti nadaljnje raziskave interpretacije govornih besedil namenjene tudi neumetnostnim besedilom.

Viri in literatura

- BAJEC, Anton idr. (ur.), 1970–1991: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- HEDŽET KRKAČ, Mira idr., 2008: *Učni načrt. Slovenščina: gimnazija: splošna, klasična, strokovna gimnazija: obvezni predmet in matura (560 ur)*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport; Zavod RS za šolstvo. www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/ss/programi/2008/Gimnazije/UN_SLOVENCINA_gimn.pdf
- KRAKAR VOGEL, Boža, 2004: *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- KRANJC, Simona, KOKALJ, Tatjana, 2003a: *Moja slovenščina 5. Učbenik za pouk slovenščine v 4. razredu osnovne šole in 5. razredu devetletne osnovne šole*. Domžale: Izolit.
- KRANJC, Simona, KOKALJ, Tatjana, 2003b: *Moja slovenščina 5. Delovni zvezek za pouk slovenščine v 4. razredu osnovne šole in 5. razredu devetletne osnovne šole*. Domžale: Izolit.
- KRIŽAJ ORTAR, Martina idr., 2002: *Učni načrt: program osnovnošolskega izobraževanja. Slovenščina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport; Zavod RS za šolstvo. 32–125.
- LUTHAR, Breda, 1998: *Politika teletabloidov*. Ljubljana: Open Society Institute.
- MIHELJAK, Vlado, 2011: *Preveč trezna koalicija*. www.dnevnik.si/debate/kolumne/1042431063
- Novice gospodarske, obertnijske in narodske*. Tečaj 14, list 1 (1856)–tečaj 60, list 52 (1902). Ljubljana: J. Blaznikovi dediči, 1856–1902.
- PODBEVŠEK, Katarina, 2006: *Govorna interpretacija literarnih besedil v pedagoški in umetniški praksi*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.
- PIRC, Tatjana, 2005: *Radio. Zakaj te imamo radi*. Ljubljana: Modrijan.
- ŠKARIĆ, Ivo, 1988: *U potrazi za izgubljenim govorom*. Zagreb: Školska knjiga.
- ŠKARIĆ, Ivo, 2003: *Temeljni suvremenoga govorništva*. Zagreb: Školska knjiga.
- TIVADAR, Hotimir, 1998: *Govorjeni knjižni jezik – njegovo normiranje in uresničevanje (Ob akustični analizi fonema /v/ na primerih iz radijskih besedil)*. *Diplomska naloga*. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti.

- TIVADAR, Hotimir, 2003: Aktualna vprašanja slovenskega pravorečja. *Współczesna polska i słoweńska sytuacja językowa*. Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej; Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. 281–299.
- TIVADAR, Hotimir, 2004: Podoba in funkcija govornega knjižnega jezika glede na neknjižne zvrsti. Erika Kržišnik (ur.): *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti. Obdobja 22*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 437–452.
- TIVADAR, Hotimir, 2008: Pravorečje, knjižni jezik in mediji. Mateja Pezdirc Bartol (ur.): *Slovenski jezik, literatura, kultura in mediji. 44. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 24–35.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1971: Učni načrti za srednje šole. *Jezik in slovstvo* 17/3. 72–76.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: CZ.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1997: *Slovenski jezik in sporočanje*. Ljubljana: Založba Obzorja.
- TOPORIŠIČ, Jože idr. (ur.), 2001: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2004: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- VOGEL, Jerica, 2004a: *Slovenščina 7: učbenik za jezik v sedmem razredu 9-letne osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- VOGEL, Jerica, 2004b: *Slovenščina 7: delovni zvezek za jezik v sedmem razredu 9-letne osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.